

RITTER GYÖRGY

„weg”

Beszélgetés egy kitelepített svábbal

Uram, végül is befejezted a végtelent?

(Jónás Tamás: *Az első kérdés*)

I.

Uram, végül is befejezted a végtelent?

Ez a gondolat jár a fejemben, miközben egy beszélgetésre sietek. Az utóbbi időkben majdnem két tucat interjút készítettem a Buda melletti Solymár község svábjával. Emlékezéseket gyűjtöttem arról a XX. századról, amely nem adta könnyen magát. Amely nem kímélve a földet, a házat és lakóit, beköltözött az emberekhez. Nem is lehet már tudni, milyenek lehettek az előző évszázadok és azok gondolkodása. De a XX. volt az egyetlen, amely minden élő szellemet megmozgatott és megszorongatott. Hogy is történhetett volna ez másképp, ha egy ilyen kis falu egyszerű embereit is megbűntette. Elmondható, hogy az emberiségnek ez volt az első leszámolója saját magával.

Utolsó interjúalanyomhoz megyek. Egy visszazökötthöz. Olyan sváb emberhez, akit hétévesen – 1946 áprilisában – családjával együtt marhavagonokba raktak, majd Németországba szállítottak, ahonnan édesanyjával visszazökve inkább a *magyart* választotta.

Keresek valamit. Nem tudom, miért foglalkozom velük. Sváb is csak félig vagyok, anyanyelvem is magyar. Elkényeztetett világban élek, ahol nem öli halomra az egyik a másikat. És mégis. Félelemmel nézek a múltra. Megpróbálok *elképzelni*, de nem megy. Talán magamat akarom menteni, amikor meghallgatom őket, és magnóra veszem történetüket? Vajon miért kell azt választani, aki *elmond*, *eldob* minket, *elvesz* tőlünk? Sok kérdés, melyeknek értéke ma már elsikkad. S én mégis mintha kapaszkodót, nem is választ, inkább kérdést keresnék.

Csöngetek, bemegyek, tisztaság mindenhol, olyan svábosan. A házigazda, a beszélgetőtárs a vendégszobába invitál. Bemutatkozik.

„Na, én Schokácz György vagyok, 1939. június 5-én születtem Solymáron, és itt éltem le addig az életem, amíg nem jött a kitelepítés. Na, nem, hát, szóval addig, azt a részét.”

II.

Solymár község a Pilis-medence nyugati szélén, a Budai-hegység, más néven az *Ofener Bergland* Kerekhegy–Zsíros-hegy–Nagyszénás hegyvonulata alatt fekszik. Az 1700-as évek elején szerb, majd katolikus német, sváb telepesek érkeztek ide, akik rövidesen – a délszlávokat beolvasztva – többségbe kerültek. Fel is tűnik Gyuri bácsi nevében, hogy szerb hangzású.

„Ez úgy volt, hogy amikor a törökök alól felszabadították a budai várat, akkor a zsoldos katonákat elbocsájtották. Volt, aki hazament Szerbiába, mert azelőtt az is Magyarország része volt. Azok ide jöttek szolgálni katonának. Úgy tudom, hogy az elődünk az nem ment haza, hanem itt telepedett meg, és hát így került a svábsággal kapcsolatba. Amikor bejöttek a svábok, akkor valamelyik nagyszülőmnek a férje lett, így alkottak egy családot, és ők fonetikusán írták a Schokátz nevet, a sokácok. A miénk németesen sch-val és tz-vel van írva. Ez azért lehet, mert annak idején a községházán egy német nyelvű titkár vagy valami volt, aki ezt németesen írta le, és ebből lett tulajdonképpen a Schokátz ilyen, mostani formája. Most németek vagyunk, de az ősaink, az igazaiak szerb, horvát, rác, bunyevác részekből származnak.”

A XVIII. században borászattal és állattenyésztéssel foglalkoztak az itt élő németek. A XIX. század második felében változik meg alapvetően a gazdasági struktúra Pest-Buda, majd Budapest kereskedelmi és ipari központtá alakulása után. A német gazdák kiskertkultúrája a főváros ellátására állt rá. Kialakult az ún. *milimári-körzet*, amely Buda és Pest tejellátását biztosította. Rengeteg gyümölcsöt termesztettek mind Solymáron, mind a szomszédos falvakban, és jellegzetes batyuzással hordták be az árut a városi piacokra. Elvéltve ma is látni egy-két idős asszonyt ezzel foglalatoskodni. Az 1872-es filoxerajárvány lezárta a környék borkultúrájának történetét. Ezzel párhuzamosan az ipar is fejlődni kezdett: vasút (1895), téglagyárak (1880), egyletek és szállítmányozási cégek épültek és alakultak. A XIX. század végén megindult a lassú asszimiláció is. A Solymárral határos (ma már Budapesthez tartozó) Pesthidegkúton 1900-ban még 88%-os a németek aránya, 1920-ban már csak 57%. A gyűrűből kicsit kijebb levő falvakban (Budaörs, Törökbálint, Budakeszi, Nagykovácsi) ekkor még nem indult meg ez a folyamat. Az első világháború megkövetelte a solymári áldozatokat, a XX. századi megpróbáltatások ekkor kezdődtek. Az 1920-as évek végén a főváros, a gazdasági válságra hivatkozva, korlátozni kezdte a piacolást. Kulturális harc indult 1938-ban a nyelvoktatással kapcsolatban, a község két pártra szakadt, egy magyarra és egy németre. Végül a *magyarok* győztek, s az iskolában a magyar és a német oktatást is rendszeresítették, előbbit túlsúlyosabban tanítva. Majd a Volksbund, a későbbi nemzetiszocialista szervezet is megalakult mint afféle dalárdakör. A szép énekek sok embert vonzottak a szervezetbe, akik nem is sejtették, milyen körnek lettek tagjai. A három évvel későbbi – végzetesnek bizonyuló –, 1941-es népszámláláson 3603 fő vallotta be, hogy beszéli a magyart. Erre ma már kevesen emlékeznek. Gyuri bácsi is alig, hiába kérdezem a Volksbundról, a sorozásokról, a háborúról. Nem emlékszik, gyermek volt még akkor, számára csak első emlék a katalizma kezdete. Gondolkodom, mi az én első emlékem: játék valahol egy óvodában vagy valami hasonló. El sem tudom képzelni milyen lenne, ha 1944 őszéről maradtak volna meg az első emlékfoszlányok. El sem lehetne feledni...

III.

Abban az évben, amelynek őszén megérkeztek a németek, rögtön megkezdődtek a kényszersorozások. A számok beszédesek: 5 személy önként jelentkezett az SS-be, 205 megtagadta a sorozást. 1944. október 28-án a solymári volksbundisták is – érezve sorsukat – önként elhagyták az országot. Ekkor már több hónapja német katonák

állomásoztak a faluban. Az év utolsó hónapjában felgyorsultak az események. December 15-én általános mozgósítás következtében minden 16 év feletti férfit besoroztak. Négy nappal később egy olyan tragédiásorozat kezdődött, amely az elkövetkezendő öt évben teljesen megváltoztatta a falu arculatát. December 19-én, délelőtt 10 óra után négy kisgyermek gránátot talált, amivel játszani kezdtek. Szemtanúk elmondása szerint több utcán keresztül rugdosták a szerkezetet. 11 órakor a főút alatti patak kanálisához mentek, ahol valószínűleg elhatározták, hogy felnyitják a szerkezetet. Egy kalapácsot találtak ehhez a feladathoz. A pokolgép működésbe lépett, és darabokra szakította Taller Józsefet, Solymár Andrást, Taller Ferencet és Schokácz Jánost, Gyuri bácsi bátyját.

„'44 karácsonyán, amikor a német katonák elmenekültek, eldobtak mindenféle fegyvert és lőszeret. Menekülés közben próbáltak megszabadulni a fölösleges teheről, súlytól, és ugye mindent eldobtak. Na, most ennek a bizonyos eldobásnak az áldozata volt az a négy fiú, köztük az én bátyám is ugye, akik megtalálták azt a szárnyas aknát lenn a főút mellett levő árokban, vizesárókban. És megnézték volna, hogy mi van benne, és akkor ráütöttek kalapáccsal a gyújtószegre, és ott robbant föl mind a négy gyermek.”

A tragikus események nem álltak le. Hat nappal később, nagy karácsony délutánján, a maradék német katonák is elhagyták a falut. Az esti mise váratlanul megszakadt, amikor az esperes bejelentette, hogy a falu feletti Zsíros-hegy felől közelednek az orosz katonák. Mire mindenki hazaért, már új katonavendégek fogadták a háztulajdonosokat. 1500 orosz szállásoltak el.

Több bombatámadás érte a falut. Még december 22-én meghozták a rendeletet, melynek értelmében minden németnek (17 és 45 év közötti férfi, 18 és 30 év közötti nő) munkaszolgálatra kell mennie, s ez lett a híres malenkij robot. 22 embert vittek hadifogságba úgy, hogy az iskolában fogva tartott, de elszökő német katonákat a falu lakóival pótolták. Az oroszok sok nőt megerőszakoltak, akiknek később Tarpai János, a község főorvosa végezte el a terhességmegszakítást. Február 12-én hajnalban az összes orosz katona elment. Aztán a csönd, mint a reggeli köd, rátelepedett a falura.

„Hát, a kitelepítés előtt már mindenki begubózott, akkor mindenki sírt, mindenki félt. Olyasmit senki nem csinált, hogy megszökött volna vagy elbújt volna, mert hiszen nem lehetett az állatokat elhagyni. Az egész gazdaság ott volt, onnan nem lehetett csak úgy azt mondani, hogy én eltűnök, mert hát azoknak adni kellett enni, itt nem lehetett azt csinálni, hogy fölemeli a hangját bárki, vagy szól valamit ellene. Hát nem, mert... úgyis tudvalevő volt akkor az, hogy teljesen fölösleges.”

A kínos csöndet egy pillanat alatt megszakította a február 19-ei újabb bombázás. Aztán újra elnémultak a falu utcái. Halkan, március 1-jén megalakult a Kommunista Párt. A svábok élelmesek voltak. Mivel az állatállomány elpusztult, és gyümölcsöt még nem lehetett a piacra vinni, ezért mással próbáltak meg kereskedni. Valaki az ország különböző pontjaira indult szekérrel cserekereskedelmet folytatni. Ha híre kelt, hogy például a Duna-parti Ácson maradt liszt, amelynek kilónkénti ára egy vagy két szoknya volt, akkor elindultak. Mások a falu feletti erdőket vágták ki, és mint annak idején a tejet vagy a gyümölcsöt, a fővárosba kezdték el hordani. A fahordók közül sokan meglepődhettek a *Szabad Nép* egyik áprilisi számán, amelyben a *Pest környéki gazdag falvakról* című cikkben a következő volt olvasható: *Hitler janicsárjai* *ők, akik*

a magyar nép utolsó falatjait is a náci zsoldosok tarisznyájába lopták. Nemzeti ostobaság volna, ha akár csak egy könnyet is ejtenénk, amikor végleg örökre elbúcsúzunk tőlük. Megjelentek az első hangok arról, hogy elégtételt fognak venni. A tavasz és a nyár a volksbundosok elleni hadjáratról szólt. 1945. június 23-án a budapesti rendőrök 37 személyt szállítottak el. Augusztus 2-án a potsdami konferencia lehetőséget adott a kitelepítésre. A novemberi választásokon a solymári svábok még nem sejtették, hogy kitelepítés lesz. 1946. január 19-én Budaörsön, három falunyira Solymártól, azzal ébresztették a község lakóit, hogy Németországba szállítják őket. Az improvizált akció szedett-vedettsége miatt csak tavasszal indultak a következő transzportok, viszont mindenki számára egyértelművé vált, hogy akik svábnak, vagyis németnek vallották magukat egy öt évvel azelőtti népszámláláson, azok háborús bűnösök, és menniük kell.

Gyuri bácsit hiába kérdezem, alig emlékszik. Pedig faggatom a háborúról. Csak testvére halála rémlik neki. Aztán kérdezem 1945. december 25-éről, amikor kihirdetik, hogy a népszámlálás adatait és a Volksbund-tagságot veszik alapul a kitelepítésnél. Kérdezem Tix Annáról, aki a KSH munkatársaként igyekezett mentesítéseket kérni, de semmi. Érdeklődöm a helyi Nemzeti Bizottság 1946. januári tiltakozásáról. Arról, hogy a plébános, aki a 30-as években propagálta, hogy mindenki német legyen, most nyúlcipőt húzva elmenekült a faluból. Kérdezem április 6-áról, amikor lezárták a falu határait. Semmi. Hogyan lehetett, hogy a bányászok és így a szomszéd falvak (Pilisvörösvár és Pilisszentiván) lakossága megúsza a kitelepítést? Gyuri bácsi hárit, nem emlékszik. Aztán megkérdezem, hogy emlékszik-e az ürömiekre, nagykovácsiakra, borosjenőiekre, hidegkútiakra, akiket szintén a solymári állomásról vittek el. De nincs válasz.

Már aggodom, hogy elfelejtette.

IV.

Aztán hirtelen megkérdezem április 18-áról és 23-áról, azokról a napokról, amikor össze kellett pakolni, és el kellett indulni, beszállni, majd várni, hogy az ajtó becsukódjon, és a szerelvény elinduljon. S akkor hirtelen valami más történik, elkezdődik egy történet, mintha eddig semmi sem történt volna abban a hét évben, amióta Gyuri bácsi élt, mintha alig lett volna valami. Mintha innen kezdődne az élet minden részlete, benyomása. És igen, itt kezdődött egy élet emlékezete, azokon a napokon.

„'46. március 23. volt a transzportunk indulása. Aznap reggelre meg volt mondva, már egy héttel előtte meg volt mondva, hogy egy kisebb íróasztal nagyságú faládába, ami abba befér, tulajdonképpen a legszükségesebbek, ugye dunyha, párna, lepedő meg mit tudom én... Akkor egy kis zsír, egy kis enniváló, ilyen-olyan dolog, ez volt az, amit mi vihettünk. 30 kiló élelmiszert lehetett összeállítani. És ahhoz jött aznap reggel egy lovas kocsi, ideállt, föltették a derekára vagy már a kocsira ezt a ládát, és elindult szép lassan ki a kapun, mi meg utána, akik ki lettek telepítve abból a házból. Hát, nálunk ketten voltunk, én és az anyám, aztán az apám öccse meg a felesége, tehát így négyen, így két család. És volt olyan, ahol négyen, öten, hatan, attól függ, hogy hány gyerek volt, hogy a nagyszülők, a szülők, hogy ha itthon voltak. De általában a férfiak sehol nem voltak otthon, mert mind bevonultatták őket a háború

miatt, és így az én apám is mint magyar katona volt katona, és tulajdonképpen ő akkor '46-ban már orosz fogságban volt, mert '45-ben valamikor fogságba estek, és ők kikerültek Oroszországba, azaz a Szovjetunióba, ami volt. Ő fogságba esett, és mi pedig ki lettünk telepítve Németországba.”

Próbálok Gyuri bácsit arról a napról kérdezni, de nem kell sokáig győzködni. Az emlékek még a nehézkes fogalmazás ellenére is folyni kezdenek a kulcsra záródó ajtóról, a menetről, a vagonokra való felszállásról.

„Nagyon jól emlékszem, akkor itt be lett zárva minden, és a temetőnél is, miután minden út ott vezetett össze, és mentek az állomás felé az emberek, ott volt egy ilyen bizottság, akinél a kulcsot le kellett adni. És az kipipálva, hogy leadva, és így ment a kocsni tovább az úton, mi meg gyalogosan mentünk a járdán vagy az út szélén, mikor hol lehetett menni. És így kerültünk le tulajdonképpen az állomásra, ahol már ott állt a barna vagonokból álló szerelvény, és abban megvolt, hogy a kettes vagy a hármas vagy az ötös vagon az, ahová nekünk ugye föl kell hogy rakják a csomagot, és abba a vagonba leszünk mi beszállva. Ez volt reggel, és estig tartott, amíg tulajdonképpen minden egybejött, minden, és a szerelvény este 8 körül vagy mikor indult el tulajdonképpen.”

Korábbi beszélgetéseim alapján sokan számoltak be arról, hogy a hatóság kegyetlenkedett az emberekkel. Gyuri bácsi ezt nem erősíti meg. Érdekes történetet is sikerült találnom ezzel kapcsolatban egy német nyelvű interjúkötetben. Egy budaörsi asszony ezzel a szerelvénnel akart kijutni a férjéhez. Neki nemcsak a falut körülvevő „rendőrsáncot” sikerült kivédenie, de még a hátsó vagonra is sikerült felugrania. Néhányan azt mesélték az itthon maradottak közül, hogy édesanyjuk megkérte őket, vigyenek ételt az állomáson várakozó rokonoknak. Valaki arról számolt be, hogy rendőrök ráütöttek, valaki pedig arról, hogy odaengedték őt. Gyuri bácsi is inkább azt meséli, hogy nem volt erőszak.

„Hát, erre megint csak azt tudom mondani, hogy azt nem tudnám magának megmondani, hogy tulajdonképpen ez mit jelentett. Tehát, úgy nem lehetett hallani semmit. Ott volt egy ilyen lovas katonaszerű valami, aki a vonatok előterénél, az állomási rakterületnél volt, ott föl-le ment, hol lépésben, hol vágatva, attól függ, hogy hol látott számára szokatlant, illetve amit nem lett volna szabad, és akkor ott rendet raktott ugye, hangoskodott meg minden. Tehát ott mindenkinek be kellett hogy a vagonokba menjen, akik itthon maradtak, azok nem jöhettek a közelébe a vagonoknak, hanem azok így az árok másik oldaláról álltak, és ott nézték és ott kísérték az eseményeket ők is figyelemmel.”

A kitelepítés egyik legfőbb csapása volt, hogy minden családot szétszakított. Apákat és fiúkat, anyákat és lányait választották szét a politikai szelek. Több család az indulás előtti napon vagy annak reggelén tüzet gyújtott. Bizonyítványok, könyvek, bútorok kaptak lángra az udvarokon, bánatukban mindent el akartak tüntetni. Égett a rádió, a háromajtós szekrény, a sublót, az imakönyv, a *Szettek élete* és a *Familienbuch*.

„Hát, a nagyobb családból az apámnak az öccse, az is velünk jött a feleségével, az anyám meg én, és akkor tulajdonképpen az anyámnak az anyja meg a négy néni-kém, meg hát a rokonságnak több olyan része volt még, oldalága, akik szintén ki lettek telepítve, és azok is ugyanúgy egy helyre kerültek, Karlsruheba.”

Mezőkövesden gyorsan híre ment annak, hogy a budai hegyvidéken gazdag sváb családok házai ürültek ki. Sokan már a kitelepítést megelőző napokban a faluban voltak, és az óvoda épületében vártak, közben méregették a házakat. Az alföldi kubikusok azonban nem értettek a kertkultúrához és az itteni földműveléshez, ezért a telepítések után sokan visszatértek. A második telepeshullám már a Felvidékről érkezett. Ők maradtak. Gyuri bácsinál már összefolynak a beköltözők emlékei.

„Volt olyan, hogy alig várták meg, hogy tulajdonképpen mi kikerüljünk a házakból, ők már addigra a faluba jöttek befelé, hiszen őket is kitették azokról a helyekről a magyarságuk miatt, a csehektől, szlovákoktól meg minden. Azt nem lehet mondani egyértelműen, hogy minden rossz, amit ezek az emberek itt elfoglaltak, mert mai napig is nagyon nagy barátságok szövődtek, és vannak a mai napig is olyanok, hogy férj-feleségként vannak. Mert volt ilyen is, volt olyan is, mint minden népnek van olyan, hogy egyik oldalon azt lehet mondani, ez egy pozitívum, a másik oldalról meg azt lehet, hogy ez egy negatívum, tehát nem merném azt mondani, hogy ellenségeskedés volt mindenáron. Annyi volt a rossz, hogy mi kimentünk, mindent itt hagytunk. Ők meg jöttek, ugye, ugyanúgy a batyujukkal, beültek a készbe, mert itt minden volt. Itt az ennivalótól kezdve az állatokig minden, itt csak gazdálkodni kellett nekik, és már másnap ment az élet. Ellenben, ugye, minket, akiket kitelepítettek, mi ott álltunk a semmi nélkül. Ugyanúgy megint a semmibe mentünk be, mert ahova bekényszerítették az embert, hogy te ebbe a házba mész, te ehhez a családhoz kerülsz, te oda mész, azt lehet mondani, hogy semmi nem volt, hogy aztán mikor riad meg az az ember, aki oda bekerült vagy valami, azzal senki nem törődött. A saját leleményességén múltott, hogy ki mit talált, ki mit tudott csinálni, hol tudott dolgozni, ugye. Ahol fiatalabb erő volt, és tudtak dolgozni, azokat szívesen fogadták, de nem mindenki a városba lett elszállásolva, hanem ott is a környező falvakban, mint ahogy itten Budapest mellett vannak a faluk, tehát ilyen környezetbe vagy közelségbe lettek betelepítve ott az emberek. Rossz helyzetbe kerültünk mi is, mert ugye az anyám egy hatéves gyerekkel nem volt annyira felhasználható a fizikai munkára, miután a gyerek ott van, azt el kell látni. Tehát nem szívesen fogadtak be minket. Tudták azt, hogy olyan nehéz munkát nem tud ellátni a gyerek miatt, mert se korán, se este nem tud dolgozni. Valahol ugye felügyeletre volt szükségem. Tehát a kiérkezésünkkor még este is ott ültünk a pályaudvaron, és ugye senki nem mondta azt, hogy na, ezt a családot befogadom, vagy ez jöhet hozzám, hanem úgy rendeltek egy olyan helyre, hogy azt mondták, hogy ez a család hozzá megy, de előzőleg két héttig tulajdonképpen benn voltunk egy lágerban. Persze nemcsak mi, hanem nagyon sok család volt olyan, aki nem került első szétosztásra, tehát faluba vagy helyre, lakásba. Mi ott egy ilyen szalmával föltöltött nagy hodályba voltunk elszállásolva, és két héttig ott voltunk, és akkor két hét után lett meg nekünk is a helyünk. Karlsruhe–Rüppurt olyan, mint Budapest–Óbuda, és hát ott lettünk tulajdonképpen elszállásolva.”

Április 23-án, este nyolc órakor indult Solymárról a szerelvény. Az állomás a Budai hegyvidék kitelepítéseinek második központja volt (Zsámbékról költözött ide a Bizottság). A solymáriak után az ürömiei, Nagykovácsi lakói és a pesthidegkútiak is erről az állomásról indultak Németországba. A kitelepítés május 8-áig folyt. A berakodott emberek először azt hitték, Szibériába viszik őket. Részben megnyugodtak, amikor meglátták Hegyeshalom állomását, és tudták, hogy mégis nyugatra tartanak. Elmentek.

V.

„Ez tartott 10 napig. Május elsején értünk ki Németországba. Volt olyan, hogy éjjel ment a vonat, és nappal az ottani szerelvények mozgása miatt nem tudtak szabad utat biztosítani, mert ez a vonat nem tudott olyan gyorsan menni, mint egy személyvonat, lassabb volt. Akkor itt valahol főzési lehetőséget kellett biztosítani, pihenőket, mert se WC, se mellékhelység, semmi olyan nem volt, ki hol találta meg ennek a lehetőséget, intézte a dolgait, mert volt, hogy megálltunk. A szerelvényen elől az első kocsiiban föl volt állítva két sparhelt. Tele volt rakva hasított fával, minden, azon a címen, hogy ezen lehet főzni, de aztán volt még egy, hogy mit tudom én, összeállított két téglát a vonat mellett, és nekiálltunk egy paprikás krumplit vagy akármit főzni, ami gyorsan megvan, mert soha nem lehetett tudni, hogy mikor indul a vonat. És volt olyan, hogy félig voltak készek ezek a bizonyos ételek, és föl kellett az egészet rúgni, és irány vissza, föl a vagonra, mert elindult a vonat. Egyet fütyült, és már indult is, tehát nem volt meghatározva az soha, hogy na, megvárjuk, hogy ezt megeszik az emberek, hanem most lehetett menni, most kaptak zöld utat, tehát irány, menni kellett. Vízet is útközben úgy mertek az emberek, ahogy éppen megállt a vonat, úgy fogták a vödreiket meg minden, mentek a kutakhoz, vették a vizet, és hozták, hogy legalább valami víz legyen a szerelvényen, hogy az ember meg tudja oldani a legszükségesebb dolgokat. Ami ételeket ettünk, azok általában ilyen szárazabb dolgok voltak, már mindenki otthonról úgy készült fel, ilyeneket hozott, miután nem tudtuk, hogy hová megyünk. Mert azt sem tudták a falubeliek, illetve a szerelvényen a szüleink, hogy igazából hová leszünk telepítve, csak amikor már az osztrák határt elhagytunk, hogy na, körülbelül abba az irányba megyünk. Nem volt az biztosítva, hogy ez hol fog befejeződni.”

A kitelepítést soha nem indokolták meg az embereknek, csak éreztették velük, hogy háborús bűnösök. A szemtanúk a mai napig vagy a potsdami konferencia rendelkezését hozzák fel indokként, ahol a 12-es határozat engedélyezte a kitelepítést, vagy az 1941-es népszámlálási adatokra hivatkoznak, hogy ők akkor németnek vallották magukat, és menniük kellett. Pedig Solymáron *csak* 695-en vallották magukat németnek, mégis a német anyanyelv számított, amelyet 2446-an vallottak be. Az, hogy a falu 4096 lelkéből 3397-en magyarnak vallották magukat, senkit nem érdekelt. Az, hogy esetleg a földjüket és a vagyonukat akarták kiűzéssel megszerezni, fel sem merült olyan emberek között, akik életükben csak azt birtokolták, amiért megdolgoztak.

„Nem volt egy fair dolog az emberekkel szemben, de hogy ezt miért csinálták annak idején, ezt szerintem mindenki a politikából később megtudta, hogy a nagyhatalmak így rendezték ezt annak idején, nem is akarok állást foglalni ebben. A németek vesztek, és akik itt németeknek vallják magukat, akkor azok menjenek a németekhez. És ott a cseheknél azért mondták akkor, hogy az ottaniak, aki kint magyarnak vallotta magát, azt meg átrakták ide magyar földre. Na, most akiket ugye telepéseknek mondtunk, azoknak teljes vagyoni áthozatal is volt. Volt, aki 8–9 vagonnal jött, mert hozta magával az állatait, a szénát meg mindent, de ott is volt olyan, aki csak egy batyuuval jött el. Na, most hogy ott mikor kik hogyan szavazták meg azt, hogy mit hozhat, hogyan, azt már én hadd ne tudjam.”

Megkérdezem Gyuri bácsit, mit gondol arról, hogy ma már ezekről az eseményekről lehet-e nyilvánosan beszélni.

„Hát, így azt mondom, hogy lehet róla beszélni, jómagam is azon vagyok még mindig. Ami akkor megtörtént, arról senki nem beszélt nyíltan. Mert volt nálunk egy olyan idő, amikor nem lehetett tudni, amit ma mondok, az holnap bejut a fülükbe azoknak a bizonyos hatalmi embereknek, és hogy én hol végzem vagy hogy mi lesz a sorsom. Tehát mindenki talonba' tartotta, és ha egy mód volt rá, akkor erről nem beszélt. A mai napig is én azt mondom, én megéltem, én tudom, hogy mit jelent az, meg csak az tud erről beszélni, aki ezt megélte, illetve végigcsinálta, hogy végig kellett csinálni. De olyan nagyon nem verem a mellemet, hogy erről beszélni akarok.”

A svábok további identitásába beleivódtak a kitelepítés utáni történetek, függetlenül attól, hogy azokat megélték-e, vagy csak elmondták nekik. A visszaemlékezők szájáról szájra vándorló történetei kollektív emlékezetként vésődtek be az emberek tudatába. Az itthon maradottak történetei például ilyenek. Gyuri bácsié viszont nem, neki az első emlékei fűződtek ehhez az eseményhez. Solymáron 75 személy volt, aki a kitelepítés után egy vagy több alkalommal visszaszökött. A legnagyobb gondot az jelentette a visszaszökötteknek, hogy a németországi tartózkodásuk utáni harmadik hónapban, 1946. július 16-án Magyarországon kimondták, hogy akiket kitelepítettek, azok elvesztették állampolgárságukat. Ezzel az utolsó köteléket is elvágták. A kitelepítettek máig nem értik, miért történt ez. De először még meg kellett birkóznia azzal a tudattal, hogy tíznapos utazás után egyedül vannak egy zsúfolt pályaudvaron, Karlsruheban.

„Estig tulajdonképpen ott voltunk, ott nagyon sok embert elszállásoltak onnan, jöttek, vitték őket, és minket utána teherautóra raktak, akik ott maradtunk, és elvittek egy laktanyának egy nagy hodályába, és ott már megvolt az a szalma berakva, és ott laktunk két hétig. Nem tudtak a németek sem mondani semmit, őket is fölkészületlenül érintette ez a dolog, és olyan szempontból ugye, hogy próbáltak ott ennivalót is adni, ilyen hivatalos valamit, de hát az annyira nem volt elég, hiszen nekik sem volt semmijük, mert Karlsruhe és Németország is le volt bombázva. Tehát tulajdonképpen semmijük nem volt nekik. Amit tudott az ember összeszedni a határba' kint, pedig nem volt szabad, de talált az ember egy sárgarépát, mert tavasz volt, de akármilyen tavaszi zöld növényt vagy valamit ugye, és akkor abból próbált az ember valamit összehozni, hogy mégis legyen valami ennivaló, mert hát ők sem tudtak nagyon mit adni. És amikor már kikerültünk a faluba, illetve hát a városnak arra a részére, akkor ugyanúgy jegyrendszerbe ment át minden, mint itthon, tehát teljesen jeggyel lehetett vásárolni csak az élelmiszereket. Az anyám is megkapta ezeket, mert egy gyerekre járt neki egy hónapra 10 deka vaj például, akkor minden nap egy fél liter lefölezött tejet tudott erre a jegyre vásárolni. Minden jegyre ment, a hús, a kenyér is, kemény idő volt. Na, most erre mit lehet mondani? Az anyám is ugyanazt megcsinálta, kiment, és a tavaszi virágokat, amik voltak a réten, azokat összeszedte, hazahozta, csokrokat csinált belőlük, majd másnap a piacra ment, Karlsruheba, és ott eladta, és ami pénz bejött, abból tulajdonképpen pótolta azt a hiányt...”

Táborokat, barakkokat, egymás mellett sorakozó kis házféléket kaptak, vagy hatalmas csarnokokat, melyekben egyszerre akár százan is feküdtek. Ideiglenes szállás volt ez. Hamarosan minden kisebb család elfoglalt egy kis részt benne. Víz és vécé csak az udvaron volt. Gyuri bácsi csak úgy nevezi, hogy a hodály.

„Hát, a hodályban olyan 20 család biztos volt, akik úgy bekerültünk oda, és várakoztunk, amíg ők, a hivatalos szervek el nem döntötték egymás között... Mert ez úgy volt,

hogy ha nekik, az ottani németeknek volt négyszemélyes családjuk, és volt három vagy négy szobájuk, akkor rendelkezésre kellett bocsátani egy szobát legalább. Olyat, ami külön megközelíthető, tehát nem az ő szobáján keresztül, nyilván azt már nem kérhették ugye, de ha olyan volt, hogy egy teljesen külön bejáratú szoba volt, vagy valami, akkor azt nekik föl kellett ajánlani, illetve be kellett hogy fogadja oda azt a bizonyos családot vagy azt az embert, vagy embereket. Ez egy ilyen katonai laktanyaszerű volt, mellette volt egy központi kórház, de tulajdonképpen megvan az épület ma is ugyanúgy. Nagyon sokat jártam utána kint, tehát tulajdonképpen nosztalgiázni szoktam olyankor, amikor úgy kimegyünk, hogy na, erre emlékszem, arra emlékszem, megmutattam a gyerekeimnek mindnek ugye, hogy ne felejtsetek el, hogy itt volt apátok gyerekkorában elszállásolva, és ez volt a ház, ahol laktunk például, meg hát ilyen dolgokat.”

VI.

A barakkok és a lágerek környezete szorongató volt. A létbizonytalanság félelemmel párosult, és ez csak akkor kezdett oldódni, amikor az embereket elkezdtek szortírozni, válogatni, osztályozni. Gyárba vitték, vagy paraszti munkára fogták őket. Nem volt ez rabszolgamunka. A német Munkássegély épp úgy segített, mint a Vörös kereszt vagy a Karitás Egyesület, amely főleg ételt osztott. 1947-ben a helyi törvények végül úgy rendelkeztek, hogy a kitelepítettek egyenjogúak az őslakókkal. Ez mégiscsak a törvénykönyvekben maradt így. Németország nagy része romokban hevert, erkölcsileg kiégett. Az élelem hiánya, az ismeretlen tájnyelv, a többgyermekes családok befogadása miatt harag gyűlt az emberekben. *Ungarische Zigeuner* – mondták a németek. A kitelepített svábokat nemcsak az otthon maradtaktól szakították el. A vagonokban még igyekeztek rokonokat, családokat összerakni, ám a különböző helyen lecsatolt, majd elszortírozott szerelvények tovább aprózták a családokat. Gyuri bácsiék is egy családhoz kerültek az elosztások után.

„Senki sem örült annak, hogy be kellett hogy fogadjon egy ilyen... hát, külföldről jött családot. Mégiscsak mi voltunk a telepések. Nekik szenvedni kellett olyan értelemben, hogy nem lehettek egyedül az ő birtokukon, illetve a házukban. Mert egy háromszintes ház volt, volt egy földszint, volt egy első emelet és volt ez a manzárd-, padlás-szoba. Hát, mi a padlás-szobát kaptuk meg, ami nem volt kellőképpen leszigetelve, télen hideg volt, egy helyiség volt csak ugye, abban egy sparhelt csak sikerült berakni. Munkát is kaptunk. Az inkább már egy kicsikét keményebb volt, mert eleinte nem tudott az anyám menni sehová, de aztán ottan a falubeliek adtak nekünk. Az ott levő főútnak a másik oldala, annak már teljesen falus jellege volt. És ott gazdák voltak, akik földdel rendelkeztek, azoknak pedig kellett a munkaerő, és hát elment az anyám, és megkérte őket, hogy nem-e dolgozhatnak-e náluk. És akkor mondták, hogy de igen. Na, most én akkor ugye első osztályos gyerek lévén, arról volt szó, hogy az iskolából hazamegyek, hát nincs otthon senki, éhes is vagyok, meg minden. Akkor megbeszélte ott anyámmal az ottani gazda, hogy igen, jöhetek oda, megkapom az ebédet, de annyi van, hogy kaptam egy kis négykerekű húzókoscit, és azzal a határba ki kell vinni a főtt ebédet az ott dolgozó embereknek, akik segítettek nekik a mezőgazdasági munkákban. És ez volt az én feladatomban. Azzal kerestem meg az enivalómat, hogy ki kellett vinnem a kaját, meg-

várni, amíg ott mindenki megeszi az ebédet, visszapakolták megint az üres edényeket a kocsiba, és azt haza kellett húzni megint a gazdához, és ezzel elvégeztem a magam feladatát. Ezzel kellett ugye nekem is hozzájárulni ahhoz, hogy a családnak meg tudjon élni. Hát, olyan extra jó kapcsolat nem volt azokkal, akiknél laktunk, de olyan istenigazából rossz se volt, mert nekik is volt két gyerekük, tehát a gyerekek egymás között azért csak megvannak, hiába mondják azt, hogy ilyenek vagy olyanok, egyik vagy a másik ugye, a gyerekek azért csak jóban vannak egymással, és hát bizony nekem is be kellett segíteni az ő gyerekeiknek, ha volt valami. Én voltam a megtűrt, az idegen, de tulajdonképpen mégiscsak játszhattam, mint gyerek, tehát nem lehet azt mondani, hogy mindenhol kilöttek, mindenhol félreállítottak, mert ez nem igaz.”

Hogy hívták ezt a családot? Hosszú csend következik...

„Ennyi idő után ezt már elfelejtettem, azt tudom, hogy Günter volt a fiúnak a neve, de, hogy most mi volt a családnak a... De azután volt egy, szintén egy lakójuk, még egy albérlőjük, egy nagymama, anyuka meg a lánya, ott is a papa a háborúban tűnt el, és azok is ott laktak. Azokkal is nagyon jó... Helén volt a kislány neve, arra emlékszem még, de hogy a családi nevük ugye az hogy volt, azt már nem tudom...”

Nem találkoztak utána többet?

„Én voltam kint, igen, csak addigra már azok a szülők, tehát akiké volt a ház, azok már nem éltek. A gyerekeik ki erre, ki arra nőült, ment férjhez, tehát tulajdonképpen a ház ki volt adva, és így már nem tudtam utánamenni, csak a házat láttam, voltam többször ott előtte. Ott is volt egy nagyon szép katolikus templom, oda jártunk, nem messze volt tőlünk. 1970-től jártunk ki nagyon sokat, mert akkor még élt a nagyanyám, élt az összes nénikém, akik kint voltak. Majdnem azt lehet mondani, majdnem minden évben voltunk kint. Ők ugyanúgy minden évben voltak itt, ugye a legtöbbszörük, és hát tulajdonképpen úgy mozogtam Karlsruhéban meg Rippurtban, mint ahogy Solymáron mozogtam annak idején, tehát ismertem mindent, hát ott nőttek, mert ott éltem ebben a részben. A mai napig is csak jó emlékeim vannak már magáról a helyről. És nem beszélve arról, hogy körül voltunk véve ugye solymáriakkal, mert nagyon sokat mind abba a negyedbe raktak be.”

A solymáriak kivétel nélkül Észak-Württemberg tartományba érkeztek. Az első transzportot háromfelé „vágták”, 10 vagon Heidenheimben, 20 vagon Schwäbisch Hallban és a többit Öhringenben kapcsolták le, valamint a második transzport Karlsruhéba szállította a solymáriakat, s ennek alapján rekonstruálható, hogy kit melyik napon telepítették ki. Füzes Miklós *Valami Magyarországon maradt* című könyvében közli az Észak-Württembergbe érkező transzportok számait. A lista nem tartalmazza az összes transzport származási helyét. A solymári transzportok száma (a megérkezés dátuma és helyszíne az emlékezők alapján) talán a H0602-es lehetett, amely 980 fővel érkezett, és minden bizonnyal az április 23-án indított szerelvény volt. Az első transzporttal nehezebb a dolog, mert ennek a szerelvénynek a kocsijait küldték három különböző irányba. Április 23. és május 11. között négy transzport érkezett Heidenheimbe. Április 23-án a H0503-as 653 személlyel, április 25-én a H0410-es 1024 személlyel, május 4-én a H0607-es 1003 személlyel és május 11-én a H0801-es 1104 fővel. Ezek között volt az a tíz vagon, amellyel a solymáriakat szállították. A transzportoknak több különböző útvonaluk is volt, a cél az amerikai zóna határmenti lágerei voltak, amelyek nagy része Bajorországban volt. A legismertebb ilyen tábor Pinding volt Salzburg mellett,

mely 3000 fő befogadására volt alkalmas. A solymáriakat valószínűleg itt fertőtlenítették. További táborok voltak Schaldingban Passaunál, Furth im Waldban, Hofban és Neu-Ulmában. Ezek már szűrőtáborok voltak, ahonnan vizsgálat után küldték tovább az embereket. A befogadási kapacitásuk 13 900 fő volt, s 1946 októberére 1381 szűrőtábor működött. A bizonytalanságot kissé talán oldhatta, amikor sikerült egy kis lakásba beköltözni, és a szétszóródott családdal ismét felvenni a kapcsolatot. Gyuri bácsit ekkor kérdezem arról, hogy mely családtagját tették ki, és mi történt vele?

„A nagyanyám, a Puch Franciska tulajdonképpen a négy lányával együtt ott éltek. De utána azok mind férjhez mentek, akkor az egyik Milbich Jánosné lett, a másik Friedrich, az egy német származású gyerek volt, a harmadik az egy Propol Márton nevű férfi, szintén német gyerekhez ment férjhez. Tulajdonképpen ezek még a mai napig is ott laknak mind. Meg hát, az unokatestvéreim is ott vannak, akik elkerültek Öhringenbe, azok az anyám testvérei. Na, most mindenhol van három-négy unoka, tehát ami már elég nagy család. Amikor elkezdjük összehozni a családnak a tagjait, majdnem azt mondhatom, hogy több ilyen Németországban van, mint itt Solymáron, vagy itt Magyarországon, mert a családot annyira kitelepítették.”

Így váltak a solymári svábok egyszerre németekké. Most már igazi németté úgy, hogy közben minden ottani német azt mondta: *ungarische Zigeuner, magyar cigányok*. Az otthoniakat is büdös sváboknak titulálták, és nem ritkán mondták a szemükbe, hogy ha magyar kenyeret esznek, akkor magyarul is beszéljenek. Mégis mindenki kereste a helyét.

„A helyét, igen. Aki viszont nem tudott ugye azonosulni, meg nem tudott ugye beilleszkedni, annak nyilván nem volt jó. De beilleszkedni mindenkinek kellett, mert különben a mai napig nem lehetnének ott, és nem érezhetnék jól magukat. Márpedig mindenki vitte valamire, mert azért ez volt a solymári svábságnak is az erénye, hogy tulajdonképpen mindenki tudta azt, hogy dolgozni kell, és akkor meglesz az a megélhetési mennyiség, ami szükséges ahhoz, hogy el tudjon indulni. Na, most amikor ez már megvolt, akkor már mindenki tanult, mindenki már házat épített, vettek először egy kis földet, vagy kaptak ott valami területet, és most elismert német polgárok lettek, és tulajdonképpen lehet, hogy némelyik még jobban boldogul, mint az ottaniak, akik annak idején csak simán éltek az életüket. Mert ugye törekvő volt, és vitte valamire, és hogy itt is volt mindene, tehát hogy ott is meglegyen minden, és a gyerekeinek csak jobbat tudjon adni, tehát ebből kifolyólag tanult, dolgozott, és így találta meg a számítását. Azt lehet mondani, hogy hát '47 volt az az idő, amikor még jegyrendszer volt, és csak az ötvenes években indult el az a része a dolognak, hogy akkor már tudtak valamit felmutatni. De csak nyilván azok, akik már olyan korban voltak, hogy munkát tudtak vállalni, vagy pedig olyan szakmájuk volt, mert nem mindenki volt földműves itt Solymáron sem, hanem voltak itt is olyan szakosodott iparosok meg gyári munkások is.”

Olyan valakire emlékszik, akinek jobban ment, mint a kitelepítés előtt?

„Hát nem volt senkinek, mondom! Le volt Németország is pusztulva, ott még akkor semmi nem volt. Akik akkor még mentek, nem polgáriba (ugye Magyarországon volt polgári iskola), hanem gimnáziumba, akik már ott szakmát tanultak, meg ilyen izékre kerültek, tehát kijárták addigra ők is a nyolc osztályt ugye. Akkor ezek a fiatalok ott már el tudtak helyezkedni, és ott nagyon sok férfihiány volt a gazdaságban. Miután a magyarokról elterjedt az, hogy nagyon jó szakemberek, és nagyon jól megcsinálják, amit csinálnak, mert akkor kezdődött Németországban is egy bizonyos fokig az a típus-

munka. A magyarok a mai napig is, ha elkezdenek valamit szöggel, azt befejezik egy kész autóval. Na, most durván van mondva, de ez körülbelül így van. Ezért szerették a magyarokat később. Nem egy ilyet hallottam annak idején is meg most is a kint levő rokonoktól, hogy látta az ottani vezetőség, a gyári vezetők, hogy akármit mondanak ennek a Magyarországról jött embernek, ez mindent meg tud valósítani, ez mindent meg is csinál, és minőségben nagyon jó ugye. Vele szemben az ő emberük ugye a felét nem tudja produkálni, és erre azt mondták, igen? Akkor holnaptól kezdve te leszel ennek a résznek a vezetője, és te fogod irányítani az embereket, és nem csalódtak bennük, és a mai napig is így el vannak ismerve ezek a Magyarországról kitelepített emberek meg annak a leszármazottai, hogy igenis ezek tudnak, ezek akarnak, ezek meg is csinálják. Amit esetleg az ő emberei közül ugye nem mindig tudtak megkapni munkát.”

Gyuri bácsi ekkor már magyarokról beszél, olyanokról, akik Magyarországról jöttek. Az otthoniak alig tudtak segíteni, de azért néha egy-két ékszert valahogy ki tudtak juttatni a határon. Az élet beindult, és úgy tűnt, a csonka Schokátz család új hazában telepszik meg. A vagonokból való kiszállás után sokan nem tudták elhinni, hogy mindez valóság, és azt hitték, hamar megjön az illetékesek esze, és hazamehetnek. Miközben telt az idő, előbb-utóbb kiderült, hogy ez nem így lesz. El kellett kezdeni az életet. Gyuri bácsi Solymáron már megkezdte a tanulást az iskolában, s most, hogy új ember lett, újra kellett kezdeni mindent.

„Hát, igen. Én már itt '45-ben ősszel kezdtem az első osztályt. Akkor itt már magyarul írtam, olvastam, tavasszal mentünk ki. Igen ám, amikor kiértünk, akkor menni kellett volna tovább folytatni, de miután magát a német nyelvet mi nem tanultuk az iskolában annyira, hogy ott meg tudtunk volna felelni. Ott álltunk, hogy beszélünk mi svábul és nem németül. Mert ugye azt tudjuk, hogy mindenhol máshogy beszélnek a németek. Vannak egymás között olyan részek, ahol tulajdonképp az egyik nem érti, hogy mit mond a másik. Hannoverben másképpen beszélnek, meg lenn, Württembergben is másképpen beszélnek. Na, most ilyen szempontból visszakerültem az óvodába úgy, hogy az ottani óvónő meg a dadák felkészítettek minket egy új iskolakezdésre, németül már. Mert a németben a számolásnál például az egyes szám az elől mondódik és a tízes érték utána. Na, most ebből kifolyólag ugye át kellett az agynak állni erre. '46 őszén, amikor ott is az iskola beindult, akkor újra első osztályba kellett menni, és akkor kezdtük előről. Nem csak én, mindenki, aki ki volt telepítve.”

VII.

Önöknek külön osztályuk is volt? – kérdezem. Meséli is Gyuri bácsi a beilleszkedést, de a történelem néha furcsa fricskákat tartogat, és tarsolyából akkor húzza elő a legváratlanabb szálakat, amikor az ember nem is gondolná. Miközben Gyuri bácsi az új iskoláját szokta, addig a fogságban levő édesapja hazafelé indult Oroszországból.

„Belekerültünk a gépszíjba a többiekkel együtt, csak tulajdonképp azzal, aki már idősebb volt, tehát vagy harmadikos, vagy negyedikes, az nyilván okosabb volt, hamarabb fölfejlődött ezekre a német szövegekre, meg talán jobban is tudott alkalmazkodni. És akkor én '46-ban újra elsős voltam, '47-ben elkezdtük a második évet. Na, most kell kitérnem arra, hogy az én édesapám megmaradt az orosz fogságban. Nem halt meg,

hanem csak egy bányaozlás, illetve rosszul mondom, egy szénosztályozóban fölakadt a szén, és őt mint foglyot beküldték egy nagy doronggal, hogy meg kell lazítani ezt az elakadást, és ahogy megpiszkálta, beindult a szén, viszont őt is magával vitte lefelé, és a jobb lábával kétoldali bokatorést szenvedett. Ez a Fekete-tenger túloldalán, a Donyec-medencében volt valahol. Ott voltak ők, és a szénbányában dolgozott, és akkor elkerült egy kórházba, és nem lett műtve, hanem csak begipszelve lett a lába, egy fakere-tet csináltak, amihez hozzárakták a lábát. De meg hát ki tudja, hogy hogyan volt, nem voltam ott, ennyire mélyen nem tudom már elmondani. Összeforrt neki, és bicegett is egészen, amíg élt ugye, végig. Tudott menni, de ha időjárás-változás volt, akkor csak alig bicegett. A lényeg az, hogy akkor, mikor már ott meggyógyult annyira, akkor az ottani orvosnő, aki volt, az odavette magához ugye felcsernek. Ő mint magyar és egészségügyi katonaként vonult be, és az volt az ő feladata a honvédségen belül, és így aztán jól tudott németül, jól tudott oroszul és magyarul is. Tehát mind a három fogolytábor-belinek, mert voltak ott németek is, voltak ott magyarok is meg minden, mindegyikkel tudott beszélni, és ő kapott egy termet, amit ő neki kellett ellátni, ő volt az egészség-ügyi beosztott. És akik nem tudtak meggyógyulni, és látták, hogy ebből már nem lesz dolgozó ember, azokat minden évben egy vagy két ilyen transzporttal hazaküldték, kit-kit a saját országába, és hát az apámat, miután ő jól dolgozott, nem akarták elengedni, mert azt mondták, hogy maradj te csak itt, jó helyed van neked itten, és segítesz nekünk. És akkor az apám el volt keseredve. Akkor az a doktornő csak megsajnálta őt, és azt mondta, *látom, hogy nagyon a szívedre veszed*, és mutatta a családot, a fénykép ott volt rólunk, és hát hogy ő haza szeretne menni. Már a teherautó elindult a vasútállomásra azokkal, akik ugye rákerültek erre a listára, és akkor ez a doktornő a saját kocsi-jával fogta és kivitte az én apámat ugyanúgy a szerelvényhez, és felrakták őt is a va-gonra. És akkor így jött ő '47 nyarán haza úgy, hogy hazahozták. Először Debrecenbe hozták a katonákat, illetve ezeket a beteg embereket, és akkor két hét karantén után fölhozták őket Pestre vagy ahová éppen valók voltak, és ott engedték szabadon őket, és mehettek haza. És az apám is ugye jött a Nyugatiból ide, a Széna téri, azaz a Moszkva téri piachoz, mert ugye hát minden nap ott volt azelőtt ő is meg a szülöm, az anyám is a piacon árulni. És hát kérdezte, hogy akivel találkozott ott solymáriakkal, *nem tudjátok, itt van a feleségem a piacon*, és azt mondják, hogy *mi az, hogy a te feleséged, hát te nem tudod, hogy az ki lett telepítve, a te feleséged?* És akkor teljesen összeomlott az apám, mert nem tudott róla.”

A levelek. Különös sors jutott nekik ebben az időszakban. Kis teleírt cetlik rótták Európát kézről kézre járva, a híreket vitték egyik faluról a másikra. Viseltes, néhol kor-mos papírcetlik, amelyekre gyorsan rótták fel a néha alig látszó betűket. Szaggatott, fül nélküli papírokon elnagyolt szavak, kicsúszó margók. Látszó segélykiáltások. Csak a sze-rencsének volt köszönhető, ha megérkezett a küldemény. Ebben az esetben azonban a fogságból érkezett levélnek folytatnia kellett az útját Karlsruhéba.

„Ez úgy volt, hogy az apám megírta Oroszországból ezt a bizonyos katonai lapot, ami kétoldalas volt, egyik oldalára írt, a másik oldala, ami ott perforálva volt, ez jelezte, hol van a feladó, ez itt maradt, és ugyanezzel a címmel itt megint megírták a postán, föl lett bélyegezve és vissza lett küldve oda, ahol ő volt, meg volt adva cím. Így műkö-dött a posta. Na, most az én apám, hogy ne érezze és ne tudjon a kitelepítésről, és hogy ne okozzon neki belső gondot, meg hogy életbe tudjon maradni, nem tudhatta

meg, hogy mit történt – legalábbis azt gondolta az anyám. Úgy gondolta, az volna jó, hogy mi Németországban vagyunk, addig apámnak a húga, a Sarlós Rézi néni, aki Solymáron maradt, mikor megkapta a levelet, az fogta, postázta az egészet ki Karlsruhéba. Ott az anyám megírta magyarul az egész szöveget, hogy jól vagyunk, szépek, erősek a fiai, minden, holott a bátyám már '44-ben meghalt ugye a gránát által. De az sem lett megmondva, csak az, hogy mindenki jól van, újra borítékba, vissza Solymárra. Itt Solymáron ez föl lett adva a postán, solymári bélyegzővel, és úgy ment ki, hogy ez a hitelesség megmaradjon, hogy ugye Solymáron vagyunk, és innen írtuk ezt a levelet, és nem Németországból. Ennyire furcsa dolgok voltak ezek ott, de ezt megtette az anyám, hogy pont azért, hogy ne veszítse el az apám azt az egy reményt, hogy a családja várja otthon. És akkor így lett tulajdonképpen, ő hazajött, és akkor a mi házunk az szintén hát, mondjuk ki, hogy telepések, de nem mondanám ki azt, hogy telepések, hanem ide betelepített családok lakták, és '47-ben már a második család. Mert az első család valamiért elment haza, jött egy másik család, aki utána beköltözött, és annak akkor abból ki kellett hogy menjen. Adtak neki megint, mert volt üres ház bőven a faluban, mert sokan elvoltak. Tehát volt üres ház meg lakás, és így visszakapta az apám a házat, mert igazából minket nem lett volna szabad kitelepíteni, mert magyar katonaként volt az apám. Nem beszélve arról, hogy magyar katona volt, vissza kellett hogy adják neki a házat. Tehát visszakapta a házat, és akkor ő írt egy levelet ki nekünk, hogy kedves feleségem, fiam, visszakaptam a házat, ha tudtok, gyertek haza. Hát ez a tudtok, ez a szökésnek a bizonyos fogalmát meríti ki. Tehát volt egy-két olyan ember, akik annak idején Németországban is csak úgy tudtak megélni, illetve azt vállalták, hogy elkezdtek csencselni árut, hogy kintről hoztak olyat, ami Magyarországon nem volt, itt meg élelmiszert, mert ugye itt addigra beindult valamennyire az élet, és akkor ennivalót vittek kifelé. Na, most két ember, aki erre rá volt állva, ezekkel beszélt az anyám, és ezek vállalták, hogy minket hazahoznak, illetve hát jöhettünk velük haza.”

A magyarországi németek kitelepítés utáni hazaszökésének egyik fő motivációja volt a honvágy. A poros utcák, a templom és a hegyek látványa hiányzott az embereknek, még azoknak is, akik beletörődve újrakezdték az életüket. A családfő szava döntő volt, és ha egy csöpp remény is felsejlett arra, hogy otthon van egy maréknyi föld is, újra van egy ház, amibe be lehet költözni a régi faluban, akkor nem számított a több ezer kilométernyi gyalogút. Mindenki a családra hivatkozott. Indulni kell. El onnan.

VIII.

„Hát, ez úgy volt, hogy mi ősszel jöttünk haza. '47 őszén, ez azt jelenti, hogy indultunk, azt mondom, hogy hétfőn, mert azt már nem tudom mikor volt, és 5 nap és 5 éjjel, tehát ez mindig így volt, az anyám is így mondta, 5 nap, 5 éjjel jöttünk tulajdonképpen. Hol gyalog, hol lovas kocsin, hol erdőben átgázoltunk, ugye a határokon csak éjjel lehetett átmenni, amikor az őr a senki földjén aludt, vagy csönd volt, és ezek az emberek már tudták azokat a helyeket, hogy hol lehet vagy hol kell átmenni. Volt olyan, hogy busszal mentünk, volt olyan, hogy vonattal jöttünk, de a legtöbbször csak gyalog és mindenben keresztbe, de nem a falun belül, hanem mindenhol a faluszéleken. Az útra úgy emlékszem..., hogy... Egy dolog van, visszafelé Passau az emlékezetes. Azt

tudom, hogy volt a műút, akkor az alatt volt tulajdonképpen az állomás, és az alatt levő részen voltak a vonatsínek, amik jöttek erre. És én, ott akartunk fölszállni tulajdonképpen a vonatra, és emlékszem, hogy a komphoz levezető köves út, ami ott volt, lementem a Dunának a partjára, és ilyen köveket a vízre dobtam, pattogtatva dobtam be. Kacsáztam, így mondják. Ez úgy előttem van a mai napig is, sőt még az egész állomás képe, minden, azt lehet mondani, hogy így előttem van. Ugye ezek olyan mély élmények voltak, ha ezt élménynek lehet nevezni, olyan meghatározó dolgok történtek, hogy azt nem lehetett csak úgy elfelejteni még a mai napig sem.”

A családok minimális helyismeret nélkül vágtak neki a több mint ezer kilométeres útnak. Ahogy hallgattam a beszámolókat, a helyiek útbaigazítása és segítsége volt a tájékozódás eszköze. Az út nagy részét gyalog tették meg, olykor segítséggel kocsin vagy vonattal. A határokon való átszökésnél, amelyeket még nem tartottak szigorúan ellenőrzés alatt, vélhetően engedékenyek voltak a határőrök. Jogi problémák azonban akadtak, mivel állampolgárságukat elveszítették (miután kiléptek a határon), egészen 1949-ig rettegésben élhettek. A hadifogságból hazatért férjek is komoly procedúrával szembesültek, hiszen nem mindig volt meg a házuk. Solymár községben volt ekkor a Fővárosi Földhivatal kirendeltsége, amely az ingatlanok állami tulajdonba vételét végezte. Azonban állami tulajdonba csak annak az ingatlanát lehetett venni, aki a kitelepítési névjegyzékben szerepelt. Mivel a hadifoglyok nem voltak itthon, így a kitelepítési jegyzéken sem szerepeltek. Ez azt eredményezte, hogy a hazatérőknek fél ház tulajdonuk maradt. Sok viszontagság után, útlevél nélkül Solymárra 28 családba tartozó 75 személy szökött vissza, akik itt meg tudtak bújni az 1949. október 7-én kiadott 4274/1949. számú minisztertanácsi rendelet megjelenéséig, amikor is kimondták a kitelepítés megszüntetését. Akik ebben az időpontban Magyarországon tartózkodtak, lakóhely és munkahely választása szempontjából a magyar állampolgárokkal estek egy besorolás alá. Az 1950. március 25-én kiadott 84/1950. M.T.Sz. rendelet alapján az itt tartózkodó volt kitelepítettek is visszakaphatják magyar állampolgárságukat és ingatlanjaikat, ha az használatukban van. Itt volt szerencséjük azoknak, akik a kitelepítés után jöttek vissza a hadifogságból, és még üres házukba be tudtak költözni. Sokuknak visszaszökött a kitelepítésből a felesége gyerekekkel együtt, és meg tudták szerezni az eredeti házukat. Így hét család szökött haza, akikre a házukban várt az időközben hazatért férj. Őt asszony azonban hiába jött, mert a férjeik soha nem tértek vissza a háborúból. Ők nagyrészt be tudtak költözni az üresen maradt házba, és vártak. A többiek itthon maradt hozzátartozójukhoz, rokonukhoz költöztek, akik befogadták őket. Mivel a kitelepítés utáni években a földreform még nem volt lezárva, egyesek azért költözhetek vissza a saját házukba, mert azt az időközben másnak már kiutalt házak lakói átengedték a régi tulajdonosnak, és másik házat igényeltek. Ez azért volt lehetséges, mert a faluban sok üres épület árválkodott. Négy családnak a problémáját csak az ötvenes években tudták megoldani, részben az 1956-os forradalom utáni nyugatra távozottak megüresedett házainak cserelakás formájában való felhasználásával, vagy többszörös lakáscserével sikerült a régi házat felszabadítani, és visszaadni eredeti tulajdonosának. Voltak kiütköző példák is ezzel kapcsolatban. Például *Posovszki Jakab* csak 1956 után kaphatta vissza teljes házát, mivel akkor lehetett az ott lakó védőnő részére másik lakást szerezni. A Németországból visszaszökötteknek az eredetileg tulajdonukban állt házingatlanok visszaadása s ezen a téren a juttatottak

lojális magatartása, a házcsereék békés elintézése, a község régi és új lakói közötti viszonyt jelentősen javította.

Hol jöttek át a határon?

„Hát, Hegyeshalomnál. Hát azok, akik kísértek minket Karlsruhéból, ők is ugyanúgy jöttek velünk. Ők azon az útvonalon jöttek, ahogy szoktak jönni, mert kereskedők voltak, a határőröket is ismerték. Az igazi félnivaló, az itt Magyarországon volt, mert ugye ott kinn még csak úgy volt vele mindenki, hogy hadd menjen, ha innen elmegy, akkor nincs baj. És hát olyan volt, mondom, hogy marhavagonokban utaztunk például. Aztán személyvagonban is, ahol emberek szálltak föl, azt megkerültük, és másik oldalán szálltunk fel. Ott kinyitni azt a vagonajtót, hogy ne legyen az ember szem előtt, és akkor aztán volt olyan, hogy erre a vonatra nem lehetett fölszállni, mert ott éppen voltak ellenőrzők. Akkor ott vagy várni kellett, vagy más kocsit kellett keresni. Tehát ilyen dolgok voltak, de mondom, aludtunk kukoricásban, aludtunk mi erdőben, aludtunk mi pajtában.”

Volt, aki be is fogadta Önöket ezek szerint?

„Igen, persze. A kísérőinken keresztül, ők ismerték, tudták ezeket a helyeket. Például olyan volt az egyik helyen, hogy hát a házban nem volt helyük nekik, mert erdő szélén laktak ezek vagy falu szélén, erdő mellett mindjárt, és akkor olyan volt, hogy annyira bemehettünk, hogy tejelevest csináltak ilyen tépett tésztaival, mert tehenük volt, hát szegények, mint ahogy mindenki szegény volt annak idején. Ezzel megkínáltak, ezt kaptunk ugye, és utána kimentünk a pajtába, és ott szépen adtak pokrócot, mert azt mondták, hogy csak éjjel 11 órakor lehet elindulni, mert a határon csak 1 órakor lehetett átszisszolni. Mert akkor alszik az őr, akkor már megfigyelték, hogy na, most tiszta a levegő, most lehet menni. És akkor ennek a senki földnek, a sárnak, a közepén állt az a bizonyos bódé, ami tulajdonképpen egy ajtó meg egy ablak volt, és egy ilyen dombmagaslaton állt. Ők oda négykézláb odamásztak, megnézték, hogy ez oké, kiszimatolták, hogy mi van, és akkor szép lassan végigmentünk azon a vonalon, ahol kellett, és így átmentünk, és egy határon megint átjutottunk, és kezdődött megint az osztrák részen is megint ugyanezzel a módszerrel. A magyar határon ugyanúgy kellett átjönni, bujdosva és lopakodva.”

Az nehézkes út nem mindenkinek ment könnyen, de kérdés volt számomra, aki nem látott se háborút, se erőszakos halált, hogy vajon miért indultak el? Miért nem hívták ki az apát oda, ahol már szinte elindult az életük? Miért jöttek oda vissza, ahonnan elűzték őket?

„Akkoriban nem ilyen gondolkodásúak voltak az emberek, nem ilyen gondolatra ösztönözte az ember a családot, nem került erre sor azért, mert mindenki azt hitte, hát csak visszakerülünk egyszer. Mert itthon volt valamink ugye, tehát föld is volt, állatok is voltak, tehát a megélhetés itt mindenhogyan megvolt, és mindenki azt hitte, hogy ez csak egy ilyen, egy ilyen mit tudom, ideig-óráig tartó dolog lesz ez a kitelepítés, hogy... Hát mindenki azt hitte, hogy ez tévedés! Mindenki azt hitte, hogy ebből majd csak lesz valami, hogy azt mondják, hogy na, mehettek haza. Mert azt itthon senki nem tudta, hogy milyen az itthoni élet, hogy akik helyettünk jöttek, a telepések, hogy ezek hogy vannak. Tudni tudta később már az ember, mert a levelek mentek, minden, de a hit mégiscsak az volt, mindenki abban hitt, hogy majd csak vége lesz, és hazamehet, ez az egyik. A másik pedig az, hogy ami nálunk döntő volt, hogy tulajdonképpen vállal-

kozó szellemű volt az anyám, és azt mondta mindenáron, mert az apám itthon van, tehát hazajövünk. És az, hogy visszakapta a házat. Már volt egy olyan támpont, hogy már azt mondjuk, hogy van hol laknunk, tehát onnantól kezdve, ha szorgalmasak vagyunk, megteremtjük megint a megélhetést magunknak. A másik oldalról, ha valaki kint maradt, annak az az oka, hogy miért nem jöttek haza, és egyáltalán nem mertek útnak indulni, az volt, hogy sok volt a gyerek vagy öregek voltak már a szülők is, akik ott voltak. Azokkal nem lehetett így elindulni, és azért kitudódott az, hogy volt, aki megvisszaszökött, és itt elkapták őket, és újra kizsupolták őket. A határig elkísérték őket a rendőrök vagy a katonák, és fegyverrel a hátukon azt mondták nekik, hogy ha itt megpróbálsz visszajönni, agyonlőnek. Tehát ez volt az egyik olyan útja a dolognak, amiért sokan nem mertek nekivágni ennek. Meg minek vágott volna neki, volt olyan, mikor hazajött, majdnem a '60-as évekig nem kapta vissza a házat. Csak úgy tudták visszakapni, hogy megvásárolták. Ezek az emberek addig a rokonoknál éltek, vagy albérletben, vagy volt nekik valami kis házuk, ott meghúzták magukat, vagy a későbbiek folyamán építettek maguknak egy olyan házat, amiben újakezdték az életet. Olyan, hogy visszaadták volna, nem is volt, tehát úgy nem kaphatták vissza, csak úgy, hogy visszavásárolták, vagy valami..."

A visszaszökést segítő kereskedők az emlékezés homályába vesznek. Ezek a névtelen segítők voltak sokszor a szökések megszervezői. Egyesek azért is ismerhették az útvonalat, mert az utolsó katonasorozáskor egyenesen Németországba szállították őket. Többen megsebesülve amerikai fogságba kerültek, majd önszántukból elszökve, 1945 nyarára hazaszöktek. Ők már ismerték az útvonalakat, körülményeket, elmondásaik alapján könnyen vissza tudták hozni azokat az elűzötteket, akik haza akartak térni.

„Akik kísérték, ők is solymáriak voltak, és ők is ide jöttek. Ilyen 5 óra, 6 óra magasságában az állomásra, vagyis Solymárra értünk, tulajdonképpen nem mertünk elindulni az állomásról. A John család azok, akik hát, bizonyos fokig rokonaink voltak, és ott volt az állomás mellett az a kocsmá, a régi öreg John ház, ez volt az övéké. Na, most befogadtak minket, és ott vártunk addig, amíg sötét nem lett, mert hát lehet, hogy egy óra múlva elkaptak volna minket. Tehát szökésnek számított így is, úgy is, úgy is kellett viselkedni. A John Berci bácsi, a rokonunk, akkoriban fuvarozott, és a lényeg az, hogy az lovas kocsival arra járt lenn éppen, és bent volt ő is ott a kocsmában, és azt mondta, hogy felvisz minket, ha sötét lesz már a Sárlos András bácsihoz, a nagybácsimhoz, mert az én apám ott lakott náluk. És akkor úgy mentünk, hogy beértünk a kis utcákba, hogy senki ne lásson. A falu egyik patakja mellett mentünk. Bal oldalt fölfelé volt egy ilyen *kázli*, kisköz, ösvény, ami a két főutcat összekötötte. A John bácsi úgy jött, hogy bejött velünk, lerakott minket a falu patakjánál. De ehhez hozzátenném, hogy úgy jöttünk haza, hogy kifelé valamennyi cuccunk volt, hazafelé én 7 évesen szintén a saját holmijaimat vittem, egy hátzísákban hoztam végig a hátamon, ugye az anyám is egy hátzísákkal jött, és így jöttünk haza. Azon a kázlin mentünk, és ott találkoztunk az apámmal, akkor ő már ott várt minket. Hát, ezt még elmondani is nehéz, tulajdonképpen azt az örömet, ahogy újra találkoztunk. Ez egy érdekes dolog volt, és fájdalmas, de nagyon megörült mindenki egymásnak, és akkor utána kiköltöztünk ide a szülői házhoz, akkor ki lett meszelve minden. És például úgy kerültünk ide be megint lakni, hogy még nem volt asztalunk sem, mert azt is elvitték, akik bent laktak annak idején, tehát üres volt a ház, úgyhogy úgy lett összeszedve megint minden bútor. Furcsák lehetnek a telepések,

mert a sváb ágy nem kellett nekik, azt feldobták a padlásra, de például az asztal, a székek, a többi ingóság, a mezőgazdasági dolgokat, azokat már elvitték akkor magukkal, mert az már az övéké volt.”

Gyuri bácsi útja nehéz volt, de valahogy minden mondatából, érzéséből és levegővételeiből érezhető, hogy mindez életének legnagyobb élménye is volt egyben. A találkozások, a megmászott hegyek, a kikerült örök viszontagságai a legnagyobb tettként jelennek meg. Olyan esemény ez, amely meghatározta a további sorsot. Az újrakezdés azonban nem volt egyszerű. Röpke másfél év leforgása alatt a hétéves fiúnak immár másodjára kellett identitást váltania. De ebben nem volt egyedül, a faluban maradt sváboknak és a visszaszökötteknek ugyanez volt a sorsuk. A bizonytalanság nem ért véget, hiszen még szembe kellett nézni azzal, hogy a formálódó állampárt a svábság utolsó nagy kincsét is elveszi. A kiűzetés a családot vette el, a kényszerítések a nyelvet, most a birtok következett. Megkezdődött a téészesítés. Az elvevés.

IX.

Az édesapja mivel kezdett el foglalkozni ezután?

„Miután hazajöttünk, se földünk, semmink nem volt. És napszámoként kezdte apám a munkát. Amikor itt gépállomást kezdtek építeni, akkor ő mint gépállomási alkalmazott, illetve műszaki ember lévén beállt. A traktorokhoz meg mindenhez értett, és tulajdonképpen a cséplőgépekhez is, amik akkor még mentek. Volt még bizonyos gazdálkodás itthon, és akkor ő ment csépelni. És mindahhoz a benzinmotorhoz még én vittem az apám után a benzint egy kannával, hogy ne ott legyen tűzveszély, meg minden, hanem megtankolja, és mindjárt vittem tovább azt a benzint, mert annyi fért bele a tankba, hogy délelőttől délig tudott dolgozni, és délután megint egy tank, és akkor estig dolgoztak vele. Nos, a földünket ugye mind elvették. Volt egy része a földnek, ami igénylés útján máshová, a másik része állami tulajdonba került. A harmadik része pedig olyan volt, hogy vissza kellett adniuk, mert az apámnak, magyar katona lévén, visszajárt neki, azt visszakaptuk. Ez olyan 7 hold föld körül volt, tehát ezzel kezdtünk igazából gazdálkodni. De az kevés volt ahhoz, hogy a megélhetést biztosítsa. Akkor vállaltunk napszámot, és különböző földeket megműveltünk. Akkor újra nekiálltunk a kis földeken dolgozni, ilyen zöldséget, mindenféle zöldséget termeltünk, piacra mentünk eladni, és hát ettől álltunk talpra. Ami most van, az annak köszönhető, hogy annak idején elég szorgalmasak voltunk. Nem beszélve arról, hogy én is mint gyerek, nekem is ugyanúgy részt kellett venni ebben a munkában, és igazából nem bántam meg, mert megtanultam a csinját-bínját a mezőgazdaságnak, a piacolásnak, az összes olyan munkának. Magamévá tudtam tenni és mai napig is úgy érzem, ha akármi történne velem, jó, hogy 70 éves vagyok, de nem okozna gondot azt mondani, hogy hogyan is volt ez, és ezt így és így kell csinálni.”

A családdegyesítés új erőt adott a sváboknak, akiknek meg kellett küzdeniük a megváltozott hatalmi helyzettel. A sorozatos feljelentések futótűzként terjedtek a faluban. A visszatérőket sokszor kitoloncolták. Így az átmeneti megelégedés után újból félni kellett. Félni kellett a család szétszakításától, a razziák gyakoriságától. Újabb bujkálások, házról házra történő menekülések, a koncepciók perektől való félelem járta át a közös-

séget. Az ide telepített magyarokkal pedig fokozódtak a konfliktusok. A Schokázt család – sorsa ellenére – sem kerülhette el, hogy bekopogjanak hozzájuk az állam képviselői. Jöttek elfogni.

„Na, most amikor mi hazajöttünk '47 őszén, akkor ugyanúgy télen meg nyáron hagytak dolgozni mindenkit, akik hazaszöktek, azzal úgy nem volt baj. De jött a tél, a december, a karácsony időszaka. Akkor még nem volt sok autó, de minden órában jött egy busz, azaz félóránként egyszer ment ki a faluból, és akkor az azt jelenti, hogy hallotta az ember, mert hangos volt. Amikor éjjel 11 óra körül lehetett teherautó-zúgást hallani, akkor már tudta az ember, hogy megszállták Solymárt. A besúgókon keresztül tudták, hogy kik szöktek haza, hol vannak, hová kell menniük, meg minden. Éjnek idején jöttek, és megkeresték ezeket az embereket. Hát, időről időre volt, akit megtaláltak, volt, akit nem, de bujkálni kellett állandóan. Itthon aludni például nem volt ildomos, mert soha nem tudta az ember, hogy mikor toppannak be, mert akkor már nincs hová menni. Nagyon sokat kellett bujkálni, 2 évig nem kaptunk letelepedési engedélyt. '50-ben jött egy rendelet, hogy ezek az emberek, akik annak idején hazaszöktek, ezeket nem szabad bántani, illetve vissza kell kapják a magyarságukat. Így megkaptuk a honosítást, azaz a letelepedési engedélyt. De ameddig tartottak a razziák, addig rokonoknál aludtunk. Még a szomszéd faluba, Szentivánra is mentünk, ott is voltak rokonaink, azoknál lehetett aludni, de olyan soha nem volt, hogy rendes baldachinos ágyban vagy valami, hanem mindenhol egy félreeső helyen. Például volt olyan hely, ahol két padlás között, tehát az azt jelenti, hogy voltak ezek a vastag fából mennyezeti gerendák, és az fölül deszka, alul deszka és a kettő között volt annyi hely, a két nagy faröng, ami át volt fektetve a falon ugye, ezeket *tipüpámoknak* mondták annak idején, ezek voltak a tartóelemek ugye, ott volt annyi hely, hogy egy ember beférjen. Na, most felszedték a padlót, és ott télen be lett rakva a pléd, és oda befeküdtek azok az asszonyok, akik akkor ugyanúgy hazaszöktek, mint mi, és akkor tulajdonképpen visszacsukták rájuk a tetőt, már ezeket a deszkákat, és ott voltak. Ezt mind akkor kellett csak, amikor jött ez a karácsonyi idő, amikor ugye tudtuk azt, hogy most itt razzia lesz.”

A karácsony elmaradt. A magyarországi németek zaklatásai ebben az időszakban két-féle módon nyilvánultak meg. Az egyik a razziák, perek és kitoloncolások sorozata, a másik a kitelepítés felújítása, esetleges folytatása. A Nemzeti Bizottság 1948. április 12-ei, a községi eljárással tartott közös ülésén állást foglalt az újonnan tervezett német kitelepítés ellen. A Belügyminisztérium Népgondozó Osztálya 1947. december 17-én a 12200/1947. Korm. sz. rendelet végrehajtása érdekében ugyanis újabb összeírást rendelt el a község lakói körében. Ennek oka egy újabb kitelepítési hullám indítása lett volna. A jegyzékbe 136 családot vettek fel. Az említett ülésen a jelenlevők egyhangúan kimondták, hogy a felsoroltak nem telepíthetők ki, vagyonuk nem kobozható el. Az erről felvett jegyzőkönyvet a bizottság valamennyi tagja aláírta. Solymáron ezzel végleg lezárultak a kitelepítési akciók. A félelem, amely addig a svábokban élt, ettől kezdve fokozatosan csökkenni kezdett. Az elhurcolás momentumáról többen számoltak be. Elmondások szerint ezeket az embereket a budapesti Mozsár utcába szállították, majd onnan toloncolták ki őket.

„Ünneplésről? Erről szó sem volt. Kétszer is jöttek karácsonykor, és mind a kétszer el is kaptak minket. Pont itthon voltunk, amikor ezek jöttek. Hát, volt, amikor 24-én, volt, amikor 23-án jöttek, nem lehetett tudni. Na, a lényeg az, hogy amikor elkapták

anyámat, először én nem voltam itthon, másodszor akkor itthon voltam. Először az úgy volt, hogy anyám a szaloncukrot csomagolta a fára, hát ugye kézzel, mert annak idején ez így volt szokás, öntöttek cukrot, rendesen karamellizálták, minden, és akkor becsomagolták színes papírba, az volt. Pont azt csinálta anyám, amikor jöttek. És akkor miután neki, nem kell csodálkozni, ennyi megpróbáltatás meg minden, gyenge volt a szíve, elájult és rosszul lett. A rendőrök azt mondták, hogy majd a katonai orvos meg fogja vizsgálni. Ugye hívtak orvost, és akkor mondta, *hogy ez az ember nem szállítható, ezért meg ezért, tehát nem lehet kitoloncolni.* És akkor a rendőrök azt mondták, *hogy majd a katonai orvos megállapítja, azzal ne törődjön.* Azt mondta az orvos, *ha ezt meg merik tenni, akkor visszaadom az orvosi diplomámat,* azt mondja, *én el tudom dönteni, hogy ennek az asszonynak szabad-e menni,* s azt mondja, *ha megy, arra rámeleg az élete,* az ott hal meg. A végén mégiscsak úgy volt, hogy ő győzött, és anyám haza tudott jönni. Másodszor, amikor megtalálták az anyámat, akkor itthon, lent a sufniiban hátul, a szalma között volt egy zabszalmaszerűség, és nem volt már hová menekülni meg elmenni itthonról, az apám csinált egy nagy lukat oda, és oda beültette, és ilyen rácsos ajtót a tetejére és akkor megint visszarakta a szalmát. És ott már úgy jöttek, *hogy tudjuk, hogy itthon van, ha nem mondja meg hol van, akkor kiverjük magából,* és fogták, kimentek az istállóba a vasvilláért, és azt mondták, *hogy majd a kölyök megkeresi.* Na, most hát, az egyértelmű volt, hogy akár így, akár úgy, de meglesz az anyám. És akkor az apám azt mondta, jó, de ha megígérik, hogy nem jönnek oda, ahol van, akkor ő elmegy, és előhossa az anyámat. Na, most a levegőtlenységnek meg az lett a vége, hogy amikor kiszabadította a szalma alól, és kijött levegőt venni, és mivel tél volt, hó volt és minden, hát, ugyanúgy megint látva a rendőröket, hát ott elájult. És én pedig kijöttem a konyhából, és télen papucs nélkül, minden nélkül elkezdtem sírni meg ordítani, és az a rendőr, aki ki volt küldve ide, hát most már ki merem mondani, hogy ember maradt, mert ezek szerint neki is volt családja, és látta, hogy az anyámmal mi van, és segített az apámnak. Behozták a hóról, ahogy úgy összeesett az anyám, és lefektették az ágyba, és azt mondta, hogy ő tudja, hogy ez milyen dolog. Ő elmegy, nem is láttuk őt, nem volt itthon senki, úgyhogy evvel úszta meg az anyám akkoriban. Hogy most én is besegítettem ebben, vagy hogyan, de hát egy a lényeg, hogy megmaradtunk itt, és nem toloncoltak ki. Tehát ez a két incidens volt, ami utolért minket, de mondom, akkor '50 körül kaptuk meg a letelepedési engedélyt és a magyar állampolgárságot, és onnantól kezdve ilyen irányú gondunk nem volt. Na, most az, hogy utána harcolni kellett külön-külön ugye mindig a földekért, a megélhetésért, hát ezek továbbra is főnálltak, mert továbbra sem volt semmink, úgyhogy ha ezt nézzük. Ugyan a házunk megvolt, de ahhoz, hogy élni tudjunk, ahhoz keményen kellett dolgozni.”

Milyen volt a viszony a telepésekkel? – kérdezem.

„Azokkal sem volt semmi olyan extra, hogy mondom, én nem mondhatok semmit. Hallani lehetett, hogy ez ilyen beállítottságú, tehát svábellenes, vagy Solymár-ellenes, de a magyar nem ugrált, ki volt ő is telepítve, tehát velük is előfordulhatott volna hasonló dolog, de nekik helyzeti előnyük volt, hogy ők beleköltöztek, beköltöztek a készbe ugye, minden adva volt. Mert azért azt nem tudták elvinni az emberek, még a rokonság felé sem lehetett, nem merte senki sem vállalni azt, hogy mindent átszállítson a rokonaihoz, mert nem tudta, hogy neki ebből milyen következménye lesz.”

X.

A negyvenes évek végére megváltozott Solymár lakosságának szerkezete. Ez nemcsak a nemzetiségi összetételben, hanem a falu vezetőségében is meglátszott. A kitelepítés után a Nemzeti Bizottság vezetősége irányította a községet. A hiperinfláció és a nemzetiségi ellentétek mellett a betelepülőknek egymással is megvolt a maguk baja, amelynek oka az volt, hogy az előbb érkezettek szebb, míg a később költözők rosszabb állapotú házakat kaptak. A Bizottság elnöke Kopp (Koppány) Márton volt, aki már az 1919-es Tanácsköztársaság helyi direktóriumában is részt vett. Elérte, hogy a második német kitelepítés ne mehessen végbe, de az 1948. március 2-án újjáalakult Bizottságot már Lévai János (elnök), Árvai János (alelnök) és Duba András (titkár) triumvirátusa vezette. Ők egytől egyig rossz emlékként vésődtek be az emberek tudatába. Ezen időszakban a község vezetőségéből háttérbe szorultak a német nemzetiségűek. A Tanácsházán elszenvedett különböző bántó megjegyzések többsége ebből az időszakból származik. Az 1947-es választások után az MDP-s képviselők, a triumvirek és Kakukk Mátyás befolyása egyre nőtt. Csomai Ödönt, aki évtizedek óta volt a község főjegyzője, előbb leváltották 1949. október 20-án kulákokkal való barátkozása miatt, majd 1950. május 5-én pénzbüntetés után Budaörsre helyezték át.

Az ötvenes évek legnagyobb változásait a község életében a mezőgazdaság átszervezése hozta. Elindultak a kollektivizálási törekvések. A korlátozások először a magánkereskedéseket sújtották, majd a vendéglátóegységeket kezdték ki. A visszaemlékezők szerint a község ellátását szinte teljesen a termelészövetkezet vette át. Amíg 1947-ben tizenegy kiskereskedés és tizenkét kocsmá működött, addig az 1950-es évek elejére ezek már szinte eltűntek.

Megkezdődtek a kulákok korlátozására irányuló intézkedések, ami a parasztság körében komoly bizonytalanságot eredményezett. Különböző összetételű kuláklístákat készítettek, melyeken 1950. február hónapban 6 személy, augusztus hónapban már 10 személy szerepelt. A közösség ellenállása is megmutakozott. A cséplőgépek tulajdonosait eleve kulákoknak minősítették, és gépeiket elkobozták. Ennek később az lett az eredménye, hogy a szerkezetek ócskavastelepre kerültek, viszont a csépléshez már nem volt gépük, így máshonnan kellett vételezni. Az ilyesféle beszolgáltatásokat néha megtagadták, például ismeretes, hogy két gazda is eldugta saját cséplőgépét a pajtájában. A téesszervezés eredménye, hogy a solymári újgazdák 1949 őszén megalakították a Kossuth termelészövetkezeti csoportot. A 10 főnél többet foglalkoztató üzemek államosítása keretében államosították Majtényi János homokszállító üzemét. Ezzel és az ötvenes évek elején létrejött Solymári Vegyes Kisipari Szövetkezet megalakításával végleg megszűnt a virágzó kisipari tevékenység a községben. Az 1949. február 25-én megalakult Magyar Függetlenségi Népfront solymári bizottságának elnöke Kakukk Mátyás lett. 1950. október 27-én színpadias külsőségek között a Községi Tanács is létrejött.

A kisipar megszüntetése és a kuláklísták összeállítása után az egyéni parasztság életébe is beavatkoztak azzal, hogy a munkájukkal való foglalkozás céljára többféle bizottságot kellett létrehozni. Így a mezőgazdasági termelés szervezéséhez nyolctagú Termelési Bizottságot, tizenhárom tagú Termelési Verseny Bizottságot, tizenegy tagú Közellátási Bizottságot, huszonegy tagú Javaslattevő Bizottságot, húsz tagú Őszi Mezőgazdasági Munkákat Ellenőrző Bizottságot alakítottak. Ezek havonta több alkalommal is üléseztek,

mérhetetlen mennyiségű adminisztratív munkát végeztek. A tervezdálkodásnak az egyéni parasztság számára való bevezetése a kellő eredményt nem hozta meg. Az ötvenes évek elején bekövetkezett erőszakos beavatkozások Solymár gazdasági életét jelentősen megváltoztatták. A magánvállalkozások megszüntetése után a két kisipari termelőszövetkezet, a Faipari Vállalat, valamint a létrehozott termelőszövetkezetek szinte teljes foglalkoztatottsággal működtek.

A kisiparosság megszüntetése érezte a hatását. Rövid időn belül a legfontosabb szolgáltatások sem működtek. Nem volt cipész, fodrász, szabó, se különféle építőiparos. A legnagyobb fordulatot mégis az a változás hozta, amely tönkretette a falu kertkultúráját. Ez főleg a telepítések, az erőszakos termelőszövetkezeti átszervezések, a többszörös földrendezés és a hozzá nem értés miatt történt.

„Az '50-es években megalakult a hármas típusú téesz, ami úgy működött, a szüleimtől tudván, hogy a gazda dolgozott a földjén, csak beszolgáltatni kellett a terményt. Tehát megvolt, hogy tojást ennyit, akkor kukoricát ennyit, mondjuk babot ennyit, vagy akármilyen növényzetről van szó, ennyit kellett beadni, ez volt az első téeszésítési vonal. '61-ben jött a végleges téesz. Az azt jelenti, hogy én bevonultam katonának '61 októberében, és ezt kezdték '61 júniusában már, hogy rászervezték, például az állatokból elvették a tehenet, elvették a lovat, például a fiatal, hároméves, három és fél éves csikónk volt tulajdonképpen, azt ugye Lengyelországba vitték. Ez azt jelenti, hogy oda adta el az állam annak idején, mert ott kellett. Ami idős ló volt, azt levágták, és azt kilós húsnak, tehát üzemi állatnak vették. Ami volt a faluban rendes, nagy testű lovak, ezek meg járták a kocsikkal, a téeszben belül a munkát látták el. Tehát '61 októberében, amikor elmentem, akkor még a tehenünk volt itthon, és hazajöttem karácsonyra, és akkor már üres volt az udvar, már semmilyen állat, semmi nem volt ott, már mind kipucolták az egész istállót. Ez azt jelenti, hogy onnantól kezdve ment keményen a téeszgazdálkodás, és akkor az apám megint előnyben volt, mert akkor elment traktorosnak a téeszben belül, és hát nagyon sokat dolgozott időben is meg minden. De tulajdonképpen neki annyiban volt szerencséje, hogy mégis nem gyalogosként kellett, napszámosként dolgoznia. Mert azok kapások, kaszások voltak, mert annak idején ilyen is volt. Apámnak szerencséje volt, mert értett a műszaki dolgokhoz.”

Miután Gyuri bácsi a negyvenes évek közepén magyarul kezdett el tanulni, majd Karlsruhéban németül, itthon végül teljesen magyar iskolában fejezte be a tanulást. Szerencséje volt, hogy fiatal volt, az öregeknek nem volt tanulási lehetőségük, ráadásul a hatalom igyekezett megszüntetni a kofakereskedelmet. Nyelvük véglegesen konyhabeszéddé vált, amely lassan elkezdett felszívódni, mivel a mindennapi életben nem használhatták. Őszintén misére sem lehetett járni. Még elképzelni sem tudták, hogy a „jóba” beleülő telepésekkel házasságot kössenek. Ezt csak egy generációval később, a kitelepítés után születettek engedhették meg maguknak.

„15 éves voltam, amikor elvégeztem a nyolc általánost. Amikor hazajöttünk, akkor itt megint nekem már harmadikba kellett volna mennem az itteni kezdéssel, de visszerültem a második osztályba, és a második osztálytól úgy fejeztem be a nyolcadikat, hogy addigra már egy évvesztéssel 15 éves voltam. És akkor akartam menni a híradásipari technikumba, mert úgy ahogy a fizika meg az elektromos részt, azt úgy csíptem, és jól is éreztem magam benne, de hát nem kerültem odáig, mert ugye addigra az létszám fölötti volt, meg hát valamilyen szinten mindig volt valami lemaradásom. Ez '54-

ben volt. És akkor elmentem hentesnek. És akkor hentes és mészárosként kezdtem a tanulmányaimat. És akkor volt az, hogy kétéves volt a tanulmányi idő, de amikor mi kezdtünk, egy évre rá, azt mondták, hogy mostantól kezdve hároméves az ipari tanuló időszak. Tehát beleestem megint egy hosszabbításba. '54-ben kezdtem és '56-ban kellett volna szabadulni, de '56-ban nem lehetett, mert ugye ősszel kellett volna kezdeni a harmadik osztályt, de akkor volt októberben az a bizonyos forradalmi időszak. Akkor senki nem ment iskolába egészen január 3-ig. Amikor viszont újra mentünk dolgozni meg iskolába is. Akkor mégiscsak a kormány vagy egyáltalán a rendszer átgondolta ezt az egész dolgot és minket, akik ugye szerződésileg csak 2 évre voltunk beírva, minket föl-szabadítottak szakmunkásként. És akkor igazából az volt, hogy január 17-én, ha jól emlékszem még, akkor volt az, hogy na, gyerünk, mert írásbeli, szóbeli és akkor vizsgáznunk ugye. De hát, addig se tanulmány, se fölkészülés, se semmi, hanem ki, amit tudott, ahogy meg tudott felelni, annak megfelelően mentünk vizsgáznunk. Nekem sikerült, így lettem mészáros, és a Brauh nevű ipari létesítménynél voltam leszerződve mint ipari tanuló, és ott is szabadultam, de voltam nyári gyakorlatokon vágóhídtól kezdve mindenhol, tehát az összes fázisát a dolognak megtanultam. Anyámat közben megműtötték, ugye nem tudott a mezőgazdaságban dolgozni. Otthon kellett maradnom segíteni. Egy embernek sok volt, és így kellettém én is hozzá. Na, kaptam is szabadságot, fizetés nélküli szabadságot az akkori igazgatómtól, de aztán ott is változtak az idők, és egy idő után visszarendeltek dolgozni. Miután a munkák tornyosultak itthon, így kénytelen voltam kilépni. Ez volt '59-ben, akkor lettem 20 éves, akkor be kellett volna vonulni katonának, akkor ott is létszám fölöttinek vettek, akkor elmentem sofőrnek a PEMŰ-be (Pest Megyei Műanyagipari Vállalat), mint teherautósófőr dolgoztam. És '61-ben, akkor gondoltak újra rám a honvédségnél, akkor már 22 éves voltam, és akkor újra sorozás meg minden. És én már tudtam, mert nekem már megmondták, hogy nekem miért kell bevonulni, azért, mert ott a mentőre kellett olyan ember, akinek már gyakorlata van, hát ez nekem már megvolt, a kétéves gyakorlat, és így én mindjárt Debrecenbe kerültem mentősnek. Úgyhogy így bevonultam, ez volt '61 októberében, és akkor '62, '63, és '64 februárjában szereltem le, úgyhogy ennyi évet lehúztam.”

XI.

Ezzel értek véget Gyuri bácsi megpróbáltatásai. Megnősült, gyerekei születtek, akiket szintén megtanított németül beszélni, a kinti rokonokkal sem veszítették el a kapcsolatot. 1956-tól kezdve először egyszer-kétszer, majd később többször látogatták meg egymást a kintiek és az itthoniak.

„A gyermekeimnek helyzeti előnyünk volt tulajdonképpen olyan szinten, hogy az én anyám 85 éves koráig élt, és hát napi kapcsolatban voltunk. Nem beszélve arról, hogy mi azelőtt is svábul beszélünk a mamával, meg amikor már a gyerekeim tulajdonképpen már nagyobbak voltak, ők ugyanúgy, a mama is meg mi is úgy beszélünk a gyerekekkel, hogy így svábul. És akkor tulajdonképpen azt lehet mondani, hogy ezáltal ők ugyanúgy megtanulták és tudnak is igenis nagyon jól svábul. Nem beszélve arról, hogy középfokú német vizsgát tett mind a két gyerekem. Ez a korosztály, ami az enyémemé, tehát ez a '35-től '40-es korosztály vagy a '45-től '50-es korosztályig, ezek még tudnak

svábul. A többiek már csak úgy tudnak svábul, hogy vagy megtanították őket erre, vagy pedig tanulják ezt a dolgot ugye, mert én azt mondom, aki ebbe született bele, annak a hallásában ennek benne kell hogy legyen. Tehát az, aki tanulta a németet, annak nyilván nehezebb, és gondot okoz jobban egy ilyen sváb beszélgetés ugye, ahhoz, hogy jól is mondja ki, mert nagyon sokan mondják, de ugye ezek a nyakatekert szavak, amik ugye kijöttek, az *au* meg az *ie*, meg a mit tudom én, hogy ha ezeket nem érzi, és nincs benne, akkor nehéz így beszélnie.”

És érte hátrány a későbbi évtizedekben sváb származása miatt?

„Nem mondanám. Hátrányom sem származott, de vállalati szinten, amikor még bent dolgoztam a városban, ott az emberek, hát, mondjuk ott a kollégáim azok igazából mindig szóvá tették, hogy lehet érezni a svábos beszédet, ha velük magyarul beszéltem, akkor is ilyen kicsit sváb lejtésekkel beszélt az ember.”

Megköszönöm a beszélgetést, de jó szokásként, mint valami hivatalos dolog lezárása után, még beszélgetésre invitál Gyuri bácsi, megkínál egy üveg borral, iszogatunk, kérdezzetek tovább. Fel sem tűnik senkinek, hogy miről beszélgetünk. Szinte elfelejtem a lebombázott városokat, a szagos marhavagonokat, az elnehezedő léptekeket a kilométerek százai után. Nem is tűnik fel, hogy egy közösség, egy kis kultúra alkonyáról szólt a történet. Egy olyan eseményről, amely háromszáz év történetét zárja le. A kitelepítések kollektív büntetése még nem ivódott be az emberek tudatába. A XX. század több népi demokratikus hulláma söpörte el nemcsak a svábok, de a felvidéki magyarok, az erdélyi szászok vagy a volgai németek történetét. Az itt élő embereknek talán az lehetett a leginkább fájó pont, hogy rávették őket saját kultúrájuk megtagadására. A kitelepítettek németországi beilleszkedésének lehetetlensége a kulturális beállítottságukból adódott. Azonban ezt a beállítottságot Magyarországon is korlátozták. A solymári svábok egy általuk nem ismert közösségbe érkeztek, ahol befogadók (a hasonló szociális katasztrófát átélt németek) és befogadottak (a különböző helyekről kitelepítettek) közötti társadalmi és kulturális szakadék mértéke óriási volt. Mivel a kitelepített svábok kulturális identitása nagy volt, ezért az első adandó alkalommal hazatértek, vállalva az ismeretlen út kockázatát. Mivel sokan ideiglenesnek tartották a kitelepítést, igazukat vélték felfedezni, amikor hazatértek a férjük által visszakapott házba. Sorsukat még akkor is elfogadták, ha nem tartották igazságosnak.

A család, a rokonegyesítés, a kisebb kulturális motívumok, a vallásosság és a közösségnek az egysége egybeforrasztotta a solymári német nemzetiségűeket. Akiknek nem kellett a munka miatt megváltoztatni, azok meghagyták a népviseletet is. Eleinte élesen elkülönültek a betelepített magyaroktól, és segítették egymást a kitelepítés utáni évtizedekben, jó kapcsolatokat ápolva a szétszakított családtagokkal. Amint volt lehetőség, meglátogatták egymást Németországban és itthon, s mégsem történt tömeges disszidálás. A kitörölhetetlen emlék, a szociokulturális összeomlás egy időre mégis konzerválta a solymári sváb identitást. Ennek első nagyobb fellazulását a hetvenes években létrejött vegyes házasságok jelentették, amikor a születendő gyermekek már nem beszélték az anyanyelvet. A kulturális és gazdasági töréspontok ellenére a solymáriak nagy része vissza tudta szerezni kulturális és gazdasági presztízsét. Ha tájszólásukat nem is tudták megtartani, azért minden családban fontos lett a német nyelv ismerete, s a legtöbben sikeres vállalkozókká váltak. Egy-két személyt leszámítva, életüket sikeresnek ítélik, főleg nagy családjuk miatt. A kitelepítés korlátozásai után mindannyian tudtak integrálódni a magyar társadalomba. Szüleikről ez nem teljesen mondható el, sokan még nyugdíjat sem kaptak.

Erőfeszítéseiket mindenképpen siker koronázta, mindennapi életükben sosem felejtették el nemzeti identitásukat, amely nélkül az évtizedek retorzióit nem tudták volna túlélni. S bár, ha az őket ért sérelmeket meg is bocsájtották, az általuk okolt hatóságoknak és embereknek elfelejteni soha nem tudják azokat.

XII.

Hazafelé tartok. Gondolkodom az események menetén, amelyet hivatalosan, más kifejezéssel *megpróbáltatásoknak* neveznek. Ez a szó csak távolról érinti a jelentését. Átver minket, hogy ügyesen átgondolhassuk miről beszélünk, olykor statisztikai adattá soványítva a tragédiákat. 166 800 sváb Magyarországon, Solymáron 1965. Ennyi ment *el*. Pedig mindegyik embernek más története volt vagy van, ha még él. S ezek az emberek, miközben visszanéznek egész életükre, szerencsésnek mondhatók. Sosem félték a magánytól. Hiszen közösségben éltek, és emiatt nem kellett félniük az egyedüllétől. Tudták, valahol mindig vár rájuk valaki. S amikor azért küzdöttek, hogy megtalálják azt, aki vár rájuk, talán csak akkor értették meg, mi is az a magány.

Hiszen nekik *el* kellett menniük a szülői háztól, *el* kellett hagyniuk az országot, *el* kellett kezdeniük dolgozni, *el* kellett indulni, hogy visszaszökjenek, *el* kellett intézni, hogy itt maradjanak, *el* kellett kezdeni, hogy új életet építsenek, mindig újra és újra *el* kellett indulniuk egy úton.

El, el, el, folyton el.

Mi is az németül, hogy *el*?

„Weg.”

Mi is az németül, hogy út?

„Weg.”

RITTER György (1980) a pécsi tudományegyetemen történelem-filmelmélet és -történet szakon végzett. Filmkritikákat ír és történelmi emlékezetkutatással foglalkozik.